

7. Gofalu am Wrychoedd

Mae'r daflen hon yn egluro pwysigrwydd gwrychoedd i fywyd gwyllt, gyda chanllawiau ar sut i'w rheoli a sut mae plannu gwrychoedd newydd.

Gwrychoedd gwyrddion!

Mae gan lawer o hen fynwentydd a safleoedd claddu derfynau gwrych hynafol, hanesyddol sy'n cynnwys amrywiaeth o rywogaethau o lwyni. Maent yn gynefin pwysig i amrywiaeth mawr o blanhigion ac anifeiliaid ac yn nodwedd hoff o'n cefn gwlad ni.

Gall gwrychoedd gynnwys elfennau nodedig yn lleol. Yn Swydd Gaerwrangon, er enghraifft, fe welch chi lond gwlad o gennin Pedr gwyllt yn y gwrychoedd. Mae gan wrychoedd a reolir yn dda fwy o fywyd gwyllt nag unrhyw gynefin arall ym Mhrydain bron.

Dyma'r nodweddion:

- Blodau ar y coed yn y gwrych ei hun yn darparu neithdar ac aeron. *Gwifwrnwydden*
- Drain i gadw ysglyfaethwyr draw i unrhyw rywogaethau sy'n nythu.
- Strwythur trwchus gyda digon o ddail yn darparu cysgod a safleoedd clwydo i adar.
- Glaswellt a blodau gwyllt ym môn y gwrych yn rhoi cysgod i lawer o anifeiliaid, gan gynnwys nadroedd defaid, llygod o bob math, yn enwedig os oes glaswellt twmpathog tal.
- Mae gwrychoedd yn goridorau a llwybrau hedfan hanfodol i helpu gyda symud o un lle i'r llall i adar, ystumod, mamaliaid bychain a phryfed.
- Mae'r gwrych yn darparu diogelwch, cynhesrwydd a chysgod i anifeiliaid sy'n nythu ac yn gaeafu. Mae bôn y gwrych yn llecyn llaith a chynnes i amffibiaid fel madfallod a llyffantod.

Gwifwrnwydden

Arolygu gwrychoedd

Mae gwrychoedd hynafol (cyn 1700) yn wahanol iawn i wrychoedd mwy diweddar. Cadwch lygad am y nodweddion canlynol i weld a ydi gwrych yn un hynafol:

- Siâp afreolaidd, ar fymryn o glawdd yn aml.
- Heb goed neu fonion wedi'u tocio yn y gwrych.
- Nifer fawr o wahanol rywogaethau o blanhigion yn tyfu yn y gwrych.
- Amrywiaeth o blanhigion a blodau ym môn y gwrych, fel clychau'r gog a blodau taranau.

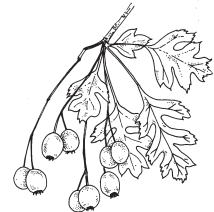
Efallai fod gan hen wrychoedd, a arferai ffurfio terfynau'r coetiroedd ar un adeg, blanhigion coetir fel eurddanadl, blodau'r gwynt a chlychau'r gog yn tyfu yn eu bôn. Gall y gwrych fod yn hŷn na'r mapiau Arolwg Ordnans, felly edrychwch yng ngwefan Old Maps (gweler darllen defnyddiol).

Dyma rai o rywogaethau cyffredin ein gwrychoedd

Ysgaw'r gors	Cwyrwiail	Masarn bach
Celyn	Cyll	Llwyfenni llydanddail
Eiddew	Drain gwynion	Ynn
Yw	Drain duon Derw	Rhosyn y cŵn/ Rhosyn gwyn gwyllt

Cwyrwiail

Draenen Wen

Cadw at y gyfraith

Mae'n anghyfreithlon symud, dinistrio neu ddifrodi nyth unrhyw aderyn magu wrth iddi gael ei chreu neu ei defnyddio mewn gwrych.

Mae'n anghyfreithlon symud gwrych heb ganiatâd cynllunio.

Os oes gennych chi unrhyw amheuaeth, cysylltwch â'ch awdurdod lleol.

Gwiriwch ai chi sydd i fod i gynnal a chadw gwrych. Rhowch wybod i unrhyw gymdogion wrth blannu neu reoli gwrych.

Creu gwrych

Oes cyfle i blannu gwrych newydd, o amgylch estyniad i safle claddu newydd er enghraifft? Edrychwch ar y gwrychoedd naturiol eraill sy'n agos at eich eglwys i weld pa rywogaethau sy'n tyfu'n dda. Bydd impiau gwrych, sef planhigion ifanc sy'n 35 i 90cm o faint, yn tyfu'n dda os cânt eu plannu'n briodol, a'u gwarchod rhag cwningod a'u bwydo gyda thomwellt am y blynyddoedd cyntaf. Mae gan y rhywogaethau brodorol, fel y rhai ar y rhestr uchod, fantais

7. Gofalu am Wrychoedd

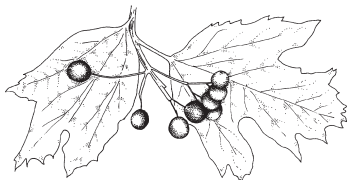
ychwanegol o ddenu mwy o bryfed, gan ddarparu ffynhonnell ddigonol o fwyd i greaduriaid yn uwch i fyny yn y gadwyn fwyd. Cadwch lygad am ffynonellau lleol o goed a llwyni. Gofynnwch am gyngor gan sefydliad cadwraeth lleol am rywogaethau addas i wrychoedd a phellter plannu.

Cynnal a chadw gwrych newydd

- I greu gwrych gyda rhan isaf goediog iawn, rhaid brigdorri'n llym yn ystod y blynyddoedd cyntaf gan dynnu o leiaf hanner tyfiant y tymor newydd.
- I greu rhan isaf lai trwchus, sy'n well i flodau gwyllt, nid oes angen brigdorri llawer, os o gwbl, i ddechrau.

Gofalu am wrychoedd er lles bywyd gwyllt

- Nid oes angen llawer o waith cynnal a chadw ar wrychoedd aeddfed, heblaw am drimio achlysurol. Dilynwch y cyngor yma i greu gwrych gwyllt i fywyd gwyllt:
- Nid yw siâp y gwrych yn bwysig iawn i fywyd gwyllt, felly trimiwch i unrhyw un o'r siapiau canlynol.
 - Trimiwch y gwrych bob dwy neu dair blynedd, ym misoedd Ionawr neu Chwefror os yn bosib. Mae hyn yn rhoi digon o amser i adar ac anifeiliaid eraill fwydo ar y ffrwythau. Dim ond ar 'hen bren' fydd rhai planhigion gwrych yn blodeuo h.y. tyfiant yr haf blaenorol. Mae'r rhain angen dwy flynedd o leiaf rhwng pob toriad i flodeuo.
 - Wrth gynllunio i drimio gwrych, cewch ddewis gwneud hanner yr hyd un flwyddyn a'r hanner arall y flwyddyn wedyn, neu un ochr un flwyddyn a'r ochr arall y flwyddyn wedyn.

Ysgaw'r Gors

- Gadewch i egin newydd coed achlysurol dyfu; byddant yn dod yn safonol yn y dyfodol. Marciwch nhw gyda thâp fel eich bod yn gwybod eu bod i gael eu gadael yno.
- Os ydych chi eisiau cadw blaen yr eglwys yn edrych yn daclusach na'r cefn, trimiwch y gwrych yma'n rheolaidd. Byddwch yn wyladwrus a chwiliwch am adar yn nythu. Peidiwch â tharfu ar unrhyw nythod nes bod y cywion wedi hedfan ohonynt. Misoedd Mawrth ac Awst yw'r rhai prysuraf ar gyfer nythu.
- Mae plygu gwrych yn ffordd arall o reoli gwrych. Cysylltwch â'r Gymdeithas Plygu Gwrych am wybodaeth

Adfywio hen wrych

- Os oes bylchau yn eich gwrych neu os ydi'r llwyni wedi tyfu'n goed, gallwch ei adfywio yn hytrach na chreu un newydd.
- Rhaid tocio neu frigidorri'r boncyffion a'r coesynnau'n llym i 20cm (8 modfedd) oddi wrth y ddaear.
- Ychwanegwch impiau newydd i lenwi unrhyw fylchau ac i gyflwyno rhywogaethau ychwanegol o goed a llwyni, gan sicrhau mwy o amrywiaeth.
- Gellir adfywio rhai gwrychoedd drwy eu plygu. Mae hon yn dasg ragorol i wirfoddolwyr a byddant yn gallu dysgu (ochr yn ochr â hyfforddwr) sut mae plygu gwrych yn null yr ardal.
- Y dewis arall ydi i berson cymwys blygu'r gwrych i chi. Cysylltwch â'ch Cymdeithas Plygu Gwrych leol neu'r Gwirfoddolwyr Cadwraeth.

Collen

Cysylltiadau defnyddiol

Gofalu am Erw Duw, www.caringforgodsacre.org.uk

Gwirfoddolwyr Cadwraeth, www.tcv.org.uk

Swyddogion Coed yr Awdurdod Lleol

Y Gymdeithas Plygu Gwrych Genedlaethol, www.hedgelaying.org.uk

Ymddiriedolaeth y Coetiroedd, www.woodlandtrust.org.uk

Darllen defnyddiol

A Guide to Hedgerows – siart plygu'r Cyngor Astudiaethau Maes

Hedgelink - www.hedgelink.org.uk

Hedging – Llawlyfr y Gwirfoddolwyr Cadwraeth

Gwefan Old Maps - www.old-maps.co.uk